

ULUSLARARASI PARA OLARAK DOLARIN GÜCÜ

Prof. Dr. Ahmet KARAASLAN
Öğr. Grv. İbrahim BAKIRTAŞ*

ÖZET

Son yıllarda, uluslararası bir para olarak, doların zayıfladığı hakkında bir takım iddialar bulunmaktadır. Bu iddialara göre, Amerikan dolarının uluslararası rolü, 2002 yılında tam işlerlik kazanacak olan EURO karşısında zayıflayacaktır. Buna paralel olarak Amerikan hegemonyasının da sonu gelecektir. Ancak bu iddiaların ne kadar doğru olduğu şüphelidir.

GİRİŞ

Son yıllarda, uluslararası bir para olarak, doların zayıfladığı hakkında bir takım iddialar bulunmaktadır. Bu iddialara göre, Amerikan dolarının uluslararası rolü, 2002 yılında tam işlerlik kazanacak olan EURO karşısında zayıflayacaktır. Buna paralel olarak Amerikan hegemonyasının da sonu gelecektir. Ancak bu iddiaların ne kadar doğru olduğu şüphelidir. Çünkü benzer iddialar 1970'lerde de gündeme gelmiştir. Nitekim 1970'lerin enflasyonu dolardaki güvenin altına kaymasına neden olmuştur. Aynı şekilde 1994 Meksika krizinde Amerika büyük bir risk ile bütçe açıklanarak krizin önlenmesinde önemli rol oynamıştır. Bu dönemde de krizin ters sonuçlanacağı ve doların gücünü kaybedeceği ileri sürülmüştü.

Dumlupınar Üniversitesi, İİBF, İktisat Bölümü Öğretim Üyesi
Dumlupınar Üniversitesi, İİBF, İktisat Bölümü Öğretim Görevlisi

1914 yılında başlayan savaş sürecince ve savaşın sonrasında tüm dünyaya vermeye başladığı borçlarla bir anda dünyayı dolar bağımlı hale getiren Amerika bu sayede dünya hegemonyasını o tarihlerden bu yana sürekli korudu. Tabii ki bu süreç içerisinde nisbi olarak kayıplar, aşırı önem kazanmış dönemler oldu. Ancak sonuç itibarıyla Amerika sürekli dünya dengeleri üzerindeki belirleyici rolünü dolar sayesinde korudu.

Peki, dolar gücünü nereden, nasıl aldı? Amerika bu gücü korumak için neler yaptı, neler yapmakta ve neler yapması gerekmektedir? Amerikan dolarının uluslararası bir para olarak rolü nedir? Amerikan doları için EURO bir tehlike olabilir mi? Amerika para otoriteleri EURO ile neler düşünmekte?

Bu sorular konuyla ilgilenen çoğu kimse tarafından merak edilmektedir. Bu nedenle uluslararası ticarete paralel olarak, uluslararası para sistemleri ve para politikaları bağlamında, doların gücü ve bu gücün Amerikan hegemonik gücüne etkilerini ortaya koyabilmek amacıyla bu çalışma yapılmıştır.

I. ULUSLARARASI PARA REJİMİNDE DÖNÜŞÜM VE DOLAR

1. Uluslararası Para Rejiminde Dönüşüm

Ülkeler aynı para birimini kullanmadıkları için uluslararası ve ulusal ekonomiler birbirinden farklı nitelikler taşımaktadır. Uluslararası kimliğe sahip hükümet olmadığı gibi, tüm ülkelerin finansal işlemlerini yürütmek ve uluslararası muhasebe kayıtlarını yapmak için kullanılabilecek ortak bir para birimi de yoktur. Eğer ülkeler bir başka ülkeyle ticaret yapıyorsa veya finansal bir ilişki, içindeyse, her iki ülkenin kendi paralarının nisbi değerini belirlemek için aralarında bir mekanizma kurulması gerekmektedir. Uluslararası ticaretin boyutu ve bu çerçevede yapılan bir yığın işlemin olduğu düşünüldüğünde, yukarıdaki basit ifade bir anda karmaşık boyutlara ulaşmaktadır. Çünkü bir yığın uluslararası işlem bir yığın ulusal para demektir. Bu karmaşıklık ortadan kaldırılması için bir parasal sisteme ihtiyaç vardır (KOHN, 1993:252).

Parasal değişim oranı, bu işleyişin içinde yer alan temel kavramdır. Parasal değişim oranı, bir paranın diğer para ile olan ilişkisini açıklayan bir katsayıdır. Bu oran, devlet ve piyasa güçlerinin kompozisyonuna bağlı olarak değişir.

Parasal değişim oranları bir dereceye kadar devletlerin (hükümetlerin) kontrolleri altında olduğu için (kapalı ekonomilerde denetim açık ekonomilere nazaran daha fazladır), değişim oranlarındaki değişimler diğer ekonomik sorunlara yönelik potansiyel bir mekanizma da oluşturmaktadır. Değişimler bir ülkenin yabancı alıcılar için ihracatının, kendi (yerel) tüketicileri için ithalatlarının nisbi çekiciliğini etkiler. Örneğin; gerçekleşen bir devalüasyon ihracatı daha ucuz, ithalatı ise daha pahalı kılacaktır. Dolayısıyla devalüasyon piyasayı değiştirmeyecek, fakat sosyal yaşam kalitesini değiştirebilecektir. Örneğin; bir ülkenin ödemeler dengesinde açık varsa, ya ekonomik faaliyetlerin hacmindeki azalma (deflasyon) ya da değişim oranındaki azalma (devalüasyon) ülkenin uluslararası harcamalarını azaltacaktır. Her iki düzenlemeyle hükümet ülke gelir ve istihdam düzeyindeki aksaklıkları gidermeye çalışmaktadır.

Ülkelerin paralarının uluslararası değişim değerlerinin belirlenmesine ilişkin mekanizmanın oluşturulması II. Dünya Savaşı'ndaki sorunların çözümü için, savaş sonrası dönemde başlatılan planlar sırasında gerçekleştirilmiştir.

Uluslararası ekonomik arenada kurallar, kurumlar ve karar alma prosedürleri Bretton Woods Sistemi olarak bilinmektedir. Bu isim, New Hampshire konferansından gelmektedir. Konferans 1944 yılında yapıldı. Konferansta istikrarlı ve düzenli büyüme ile karakterize edilebilecek uluslararası bir parasal düzenin oluşturulmasına yönelik araştırmalar yapılacağı yönünde kararlar alındı (GODDARD and BIRCH, 1995:215). Bretton Woods'ta oluşturulan Uluslararası Para Fonu (IMF), ülkelerin ödemeler dengesindeki dengeli ve dönüşüm oranlarındaki istikrarı sürdürme gibi konularda ülkelere yardım edecek resmi bir mekanizma olarak kuruldu. Diğer oluşturulan bir kurum ise, IBRD diğer adıyla Dünya Bankası'dır. Dünya Bankası da savaş sonrası durumu düzeltmek için kurulmuştu (FOREMAN-PECK, 1983:267). Günümüzde IMF, Bretton Woods zamanındaki fonksiyonlarını yerine getirmek için faaliyette bulunmaktadır. Fakat Dünya Bankasının fonksiyonu biraz daha değişerek, ilk amacı üçüncü dünyanın ekonomik açıdan büyümesine ve kalkınmasına yardımcı olmaktır.

1.1. Bretton Woods Rejiminde Amerika Birleşik Devletleri'nin Rolü

Her ne kadar IMF ve Dünya Bankası uluslararası sistemde etkili kurumlarsa da, II. Dünya Savaşı'nın ardından, etkinliklerini artırmak ve savaşın neden olduğu büyük çöküntülerle baş edebilmek için biraz otorite ve birkaç araç geliştirdiler. Ancak, sahip oldukları otoritenin yetersizliği ve finansal araç sayısındaki yetersizlik savaş sonrasında ekonomiyi düzeltmek için bu kurumların güçsüzlüğünü gösterdi. Bu durumda büyük ve düzenleyici bir kurum veya lider devlete ihtiyaç oldu. Bu güç, bir sonraki asra da damgası vuracağına inanılan, Amerika Birleşik Devletleri ve araç ise dolar oldu (KOHN, 1993:253).

1.2. Amerika Birleşik Devletlerinin Hegemonyasında Doların Rolü

Uluslararası parasal sistemin yöneticisi olarak Amerika Birleşik Devletleri'nin varsayılan rolünde Amerikan Doları anahtar olmuştur (OFFICER and WILLETT, 1969:33). Güçlü ve sağlıklı bir ekonominin desteğinde altın ve dolar arasında sabit bir ilişki olursa, ve herhangi bir zamanda doların altına dönüşümü için hükümet tarafından bir garanti sözkonusu olursa, otomatik olarak dolar, altın niteliği kazanır. Bu sistem ülkelerin ödemeler dengesi ve tasarruf hesaplarının diğer ülkeler tarafından kullanılması olanağını daha da artırmaktadır. Böyle bir uygulama beraberinde, doların faiz getirisini artırmakta, depolama ve sigorta maliyetlerini azaltmaktadır.

Savaş sonrası dönemde, savaşa katılan ülkelerin yeniden iman için gerekli olan ithalatı gerçekleştirebilmek için dolara ihtiyaç duyuldu. Böylece savaş sonrası ekonomik sistem altın standardıyla değil, dolara dayanan bir sistem olarak nitelendirildi. Dolar diğer ülkelerdeki ulusal para otoriteleri tarafından kullanılan uluslararası rezervin ve özel bankalar, ortaklıklar ve bireyler tarafından uluslararası ticaret ve sermaye işlemleri için kullanılan "working balances"ın önemli bir unsuru oldu (KEGLEY and WITTKOF, 1993:219).

Savaş sonrası dönemin kritik sorusu ise, doların ona en çok ihtiyacı olanların eline nasıl geçtiğidir. Bu araçlardan hiç şüphesiz biri Marshall Planı'dır. Plan, Batı Avrupa Devletleri'ne savaşın yıktığı ekonomilerini yeniden inşa etmeleri için gerekli Amerikan mallarını satın almak için yapılan yardım çerçevesinde 17 milyar dolar sağlamıştı (SCAMMELL, 1967:275). Bu gelişme, Amerika Birleşik Devletlerini dolar formu içinde uluslararası likititenin sağlanmasının bir yolu olarak ödemeler dengesinde açık verme konusunda da cesaretlendirmiştir.

Likitide sağlamaya ek olarak, Amerika Birleşik Devletleri Batı Avrupa ve Japonya'nın yeniden yapılandırılmasında da orantısız bir yük aldı. Amerika Avrupa ve Japonya ticaret rekabetini destekledi ve korumacılığın belirli biçimlerine de, o dönem için izin verdi. Örneğin, Amerika Birleşik Devletleri, Japonya'nın kendisinden ithal edilen ürünlere karşı Japon kısıtlama ses çıkarmadı. Bunun yanında, dolara yapılan ayırma da göz yumdu. Amerika Birleşik Devletleri bu kısa dönemli maliyetlere isteyerek katlandı. Çünkü Avrupa ve Japonya'daki beklenen büyümenin sonunda Amerika Birleşik Devletleri ihracatı için genişleyen bir pazar meydana geleceğini beklemekteydi. Bunun yanında, komünist tehlikesine karşı Batı Dönyasını güçlendirmenin arkasındaki politik çıkarın fark edilmesi, Amerika Birleşik Devletleri'nin bu ekonomik maliyetleri kabulünü akla uydurmakta yardımcı olacaktır.

Bu düşünce sistemi iyi işledi ve gerek Avrupa gerekse Japonya ekonomilerini iyileştirdi ve genişletti. Amerika Birleşik Devletleri ekonomisi, doların dışarıya akmasından dolayı (ki bu durum Amerika Birleşik Devletleri mal ve hizmetlerinin satın alınmasını sağladı) kısmen başarılı oldu ve gelişti (Ayrıntılı bilgi için bkz. SPERO, 1990). Ayrıca doların baskın ve güçlü para rolü Amerika Birleşik Devletleri'nin küreselci dış politikayı takip etme kabiliyetini kolaylaştırdı. Böylece, Amerika Birleşik Devletleri dış ekonomik ve askeri yardım programları çerçevesinde diğer ülkelerin ödeme aracı olarak doların kabul etmesini sağladı. Amerika Birleşik Devletleri bu gelişmelere paralel olarak dünyanın bankeri durumuna geldi. Dolayısıyla diğer ülkeler mali iç akım ve dış akımlarını dengelemek zorundaydılar. Bunun tersine, Amerika Birleşik Devletleri ümitlendirilmiş finans kısıtı olmaksızın uluslararası işlemlerin avantajlarını elde etti. Bu, Amerika Birleşik Devletleri'nin baskın pozisyonun, kendi içsel ekonomik dalgalanmalarının diğer ülkeleri etkilediği anlamına gelmektedir. Doların aynı zamanda her yerde bulunmasından dolayı, Amerika Birleşik Devletleri, diğer birçok ülkenin ekonomik ve politik durumları üzerinde etkiye bulunabileceğinin de farkındaydı (KEGLEY and WITTKOFF, 1993:220).

Maliyet artışlarının devam ettiği dönemde, doların diğer ülkeler tarafından büyük ölçüde tutulması, Amerika Birleşik Devletleri'nin yerel ekonomilerini dışsal finansal şoklara maruz kalacak duruma getirdi. Elbette, Amerika Birleşik Devletleri karar vericileri, Amerikan ekonomisini bu şoklardan izole etmenin yollarını o dönem için araştırdılar, fakat bir rezerv para olarak doların rolü, bazı araçların diğerleri için elde edilebilirliği yasaklandığından dolayı, karar vericilerin bu görevini zorlaştırdı.

Diğer ülkelerin çoğu için ödemeler dengesindeki bir dengesizlik ülke paralarının dönüşüm oranlarının artırılması ya da azaltılması yoluyla kolayca düzeltilir. Fakat bu basit mekanizma, doların çok önemli rolünden dolayı Amerika Birleşik Devletleri için oldukça kanık ve zordur. Örneğin, doların devalüasyonu rezerv para olarak doların büyük miktarda elinde bulundurmaya seçen politik dostlarını ve askeri müttefiklerini olumsuz bir şekilde etkileyebilirdi. Bu durum, Amerika Birleşik Devletleri'nin Sovyetler Birliği ile rekabeti çerçevesinde önemli gelişmelere de sebep olabilirdi. Ayrıca, Amerika'nın yapacağı bir devalüasyondan olumsuz şekilde etkilenen diğer ülkelerde kendi paralarını devalüe ederek kolayca durumlarını dengeleyebilirlerdi. Bu nedenler, Amerika Birleşik Devletleri'nin doları neden devalüe etmek için isteksiz olduğunu ortaya koymaktadır.

1950'lerin sonlarında dolara dayalı uluslararası bir para sisteminin uzun dönemde varlığını devam ettirebilme ve kendi ayakları üzerinde durabilme yeteneği üzerinde kaygılar başladı. Analistler, böyle bir sistemin, büyüyen ekonomik faaliyetleri garanti edecek gerekli parasal rezervleri dünya için sağlayamayacağından kaygı duymaktaydı. Analistler ayrıca, çok sayıda yabancıların ellerinde tuttukları dolara, Amerika Birleşik Devletleri tarafından altına dönüştürme kabiliyetinin sonunda azalacağından da korkmaktaydılar. Bu durum diğer ülkelerin dolar ve Amerikan ekonomisine olan güveni aşındırdı ve dolar ile altın arasındaki bağın kopmasına yol açtı (CHOCHOLIADES, 1990:496).

1.3. Risk ve Belirsizlik Ortamında Dolar Hegemonyası

1960'ların başında doların kilit para statüsünde bir azalma olduğu açıkça görülmektedir. Amerika Birleşik Devletleri tarafından tek tarafı olarak yönetilen dolar temelli uluslararası parasal sistem, Amerika Birleşik Devletleri'nin önderliğinde çok tarafı yönetilen bir sisteme dönüştürüldü.

1960'lı yıllarda doların düşmesinin veya nisbi olarak güç kaybetmesinin birkaç sebebi vardır. Bunları bir bütün olarak şöyle özetlemek mümkündür.

Savaş sonrası yıllardaki sonun, doların miktarının belli oranlarda çokluğu ve bu oranın 1960'larda büyük miktarlara vamasıdır. Amerika Birleşik Devletleri'nin askeri faaliyetleri ile dış ekonomik ve askeri yardımlarının maliyetleri ve büyük çaplı özel yatırımlar ödemeler bilançosundaki açığın artmasına sebep oldu. Önceleri teşvik edilen açıklar bu dönemde kontrolden çıktı. Ayrıca, dışarıda tutulan dolar miktarındaki ?üyümeye karşın Amerika'nın altın rezervlerinde hızlı bir şekilde düşüş oldu. Bu -edenlerden dolayı, Amerika Birleşik Devletleri'nin doları devalüe edebilme ihtimali, diğer ülkelerin Amerika Birleşik Devletleri ekonomisine güvenin azalmasına ve rezerv para olarak dolar tutma yönündeki isteksizliklerinin artmasına yol açtı. Charles de Gaulle'in yönetimindeki Fransa, dolarları altınlarla değiştirmede ısrar etti, bu durum gerçi, Amerika Birleşik Devletleri'nin askeri ve ekonomik gücünden ziyade kısmen Fransız milliyetçilerinden dolayı meydana gelmiştir (RUEF, 1969: 180).

Dünya piyasalarında doların miktarındaki artışlara sebep olan nedenlerin arasında, Birinci Dünya'nın sanayileşmiş ekonomilerinin artan parasal bağımsızlıklarının büyük miktarlarda uluslararası sermaye hareketlerine yol açması da vardır. Bankacılığın uluslararasılaşması, uluslararası ortaklık yoluyla üretimin uluslararasılaşması ve bir Eurocurrency piyasasının gelişmesi bu bağımsızlığı geliştirdi (Aynı bilgi için bkz. DEPREŞ vd., 1969:41-47). Sonuçta, bir ülkede tasarlanan ekonomi politikaları ile diğer ülkeler üzerindeki etkileri arasında karşık bir ilişki durumu görülmeye başlandı.

1960'lı yıllarda tasarlanan çeşitli yönetim tekniklerinin baş savunucusu ve destekleyicisi olan Amerika Birleşik Devletleri olmasına rağmen, bu araçlardan hiçbirisi 1960'lı ve 1970'li yılların sonunda ortaya çıkan "dolar krizi"ne karşı etkili ramadı. Bu krizlerin akında yeten önemli bir sebep, tasarlanmış yollar içinde Bretton Woods sisteminin asla uygulanmamasıdır.

Bretton Woods Sistemi, değişim oranı üzerinde anlaşmaya vanlan çerçevede, Amerikan dolara göre oluşan ulusal paraların değerlerinin korunması konusunda

diğer ülkeleri mecbur tutmaktaydı. Paraların değerlerinin istikrar ve gelecek değerinin önceden belirlenebilirliğini sağlama maksadı, finansal işlemler için gerekiyordu. Kurallar, devletleri, bir ulusal ekonomideki ısrarcı yapısal aksaklıklardan dolayı üzerinde anlaşmaya varılan oranların devamını zorlaştırıyorsa, ancak o zaman ilgili ülke devalüasyon yapabiliirdi. Bu şarta rağmen, devalüasyonların ülke açısından politik ve ekonomik olarak sarsıcı oldukları da ortaya konuldu.

Walters ve Blake göre, devalüasyonlar devletlerin ekonomik başarısızlıklarının ve zayıflıklarının göstergesiydi.

Uluslararası politik ekonomideki diğer bir değişiklik, devletlerin Amerikan dolarını tutma yönündeki isteksizlikleridir. Çünkü, 1960'larla birlikte Avrupa ve Japonya II. Dünya Savaşı'nın yaralarını tamamen sardı. Bu durum Amerika Birleşik Devletleri'nin parasal üstünlüğünün ve doların avantaj sağlayıcı konumunun bu ülkeler açısından politik olarak uzun dönem kabul edilemeyeceği anlamına gelmektedir. Amerika Birleşik Devletleri herşeye rağmen diğer ülkeler karşısındaki etkisini bu dönemde de devam ettirebildi.

Avrupa ve Japonya, Amerika Birleşik Devletleri'nin konumunun dünya bankası olmasından ve ödemeler dengesi açıkları yoluyla uluslararası likitideyi belirleme kabiliyetinden ileri geldiğini anladılar ve buradan kaynaklanan ayrıcalığın da farkına vardılar. Bu ayrıcalık sadece, Avrupa veya Japonya'nın değil diğer ülkelerin ekonomilerini de etkilemekteydi. Bu ülkeler, Amerika Birleşik Devletleri ile dış politika amaçları bakımından aynı fikirde olmakla birlikte, gelişen süreç içinde para harcama yetkilerini de Amerika'ya vermişlerdi. Amerika Birleşik Devletleri ve Sovyetler Birliği arasındaki soğuk ilişkiler 1969'da başlamakla birlikte, bu gelişmeler diğer ülkelerin Amerikan hegemonyası hakkındaki isteksizliklerini aşındırdı.

Yukandakilerden de anlaşılacağı üzere, Amerika Birleşik Devletleri bu beslenme statüsünü yıllarca sürdürdü. Bununla birlikte, diğer ülkeler Amerika Birleşik Devletleri'nin iyi olması ile dünya politik ekonomisinin bir ve aynı şey olduğunun farkına vardılar. Özellikle para rejiminde Amerika Birleşik Devletleri Amerikan dolarının anahtar para olması için çalıştı ve dolara yönelik hücumları uluslararası ekonomik istikrara yönelik saldırılar olarak yorumladı (Bkz. WALTERS and BLAKE, 1992). Bu şekildeki bir düşünce bile, bir hegemonyanın çıkarlarını ve ayrıcalıklarını yansıtmaktadır.

Açık bir dünya ekonomisini kurumsallaştıran, uluslararası parasal düzenin diğer kesimler tarafından kabulünün sağlanması için dizayn edilen bir global düzen içinde Amerika'nın askeri ve politik güç uygulamaları, Amerikan iş adamlarına maksimum fırsatlar verdi.

Amerika Birleşik Devletleri'nin uzun zamandır takip ettiği amaçlarını, bu amaçlarını elde edebilmek için biçimlendirdiği uluslararası parasal düzeni yine amaçları için terk etti.

Amerika Birleşik Devletleri'nin oluşturduğu uluslararası para düzeninin temel yapılanması, kapitalist bir dünyada, Amerikan politik ve ekonomik üstünlüğünün devam ettirilmesine yönelikti. Bu üstünlük, Batı Avrupa'nın ve Japonya'nın

) eniden yapılanması ve Amerika Birleşik Devletleri'nin küresel genişlemesinin >erel maliyetlerinin artması sonucunda azalmaya başladı. Buna paralel olarak uluslararası parasal düzen parçalanmaya başladı.

1.4. Uluslararası Parasal Düzendeki Değişim Döneminde Dolar

Amerika Birleşik Devletleri, sahip olduğu liderliğe yönelik meydan okumaların etkisiz hale getirmek için gerek politik ekonomi gerekse askeri anlamdaki bu meydan okumalara yanıt vermiştir. Ancak, sahip olduğu ekonomik yapının kötüleşmesi liderliğinin devamını zorlaştırdı. 1960'larda turmanan enflasyon, kısmi olarak, Amerika ekonomisini etkiledi ve Amerikan mallarının deniz aşırı rekabetini azalttı (MARSOLIN, 1983:42).

Tarihsel olarak, Amerika Birleşik Devletleri taktir edilecek bir ticaret dengesine sahipti. Bu konu Amerikan hegemonyasının sağlanmasında önemli bir yere sahiptir. Çünkü, Amerika Birleşik Devletleri daha önce sahip olduğu ticaret fazlasını 1960'ların sonunda kronikleşen ödemeler dengesindeki açıkları karşılamak amacıyla kullandı. 1971'de ilk kez Amerika Birleşik Devletleri'nin ılımlı bir ticaret 2çğünden etkilendiği görülmektedir. Bu açık yaklaşık olarak 2 milyar dolardı. Bu işk sonraki dönemlerde daha da arttı.

Politikacılar, Amerika Birleşik Devletleri'nin bu durumunu ticari partnerlerinin içinde bulunduğu dış ticaret açıklarına dayandırarak sorumluluklarını atmaya çalıştılar. Çünkü, Japonya ve Batı Avrupa düşük değerli kur politikası uygulamaktaydı. Böylece Japon ve Batı Avrupa malları Amerika Birleşik Devletleri mallarına karşı jusalara düzeyde bir üstünlük sağladı. Buna paralel olarak, uluslararası ticarete Amerika Birleşik Devletleri'nin uluslararası ticaretteki nisbi payı azalırken, Batı Avrupa ve Japonya'nın payları arttı.

Bu durumla karşılaşan Amerika Birleşik Devletleri dünya politik ekonomisinde kaybetmeye başladığı önemini yeniden kazanabilmek için bazı girişimlerde bulundu. 1971 Ağustos'unda Başkan Richard Nixon aniden altınla değiştirilecek jaha fazla dolar olmadığını bildirdi. Batının ve diğer sanayileşmiş ülkelerin bekle— ediği bu şok kararlar, Bretton Woods rejiminin sonunun geldiğini göstermekteydi (SÖNMEZ, 1998:155).

Sabit kur sistemi olan Bretton Woods'un yerini bu gelişmelere bağlı olarak, serbest döviz kuru sistemi aldı. Bu kur sisteminde paranın değerini hükümetlerden ziyade para piyasaları belirlemektedir. Bretton Woods'un yerine gelen teorinin temelinde kötü ekonomik şartlarda yaşayan bir ülkenin parasının piyasadaki değerinin tüccarların, bankaların ve iş adamlarının seçmenlerinin göre değişeceği gerçeği yer almaktadır. Bu durum, o ülkenin ithalatını ucuzlatır veya ithalatını pahalı hale getirir • e böylece ulusal paranın değeri para piyasalarında belirlenir.

Serbest dalgalanan kur sistemine dayalı teorik temeline dayanarak politikacılar geçmişte yapılmış olan politik açıdan küçük düşürücü devalüasyonlardan kurtulabileceğini beklemekteydiler. Dalgalı döviz kuruyla ilgili önemli sorun ise, turların geniş ve bazen kısa dönemde kurlar düzeyinde şaşkırtıcı dalgalanmalara izin • emesiydi(BERRIDGE, 1992:34)

Amerika Birleşik Devletleri'nin 1971'deki sert davranışları, o dönemde dünyanın geri kalan kısmının artan bağımsızlığına ve uluslar arası tek yanlı düzenin bozulmasına bir tepkidir. Bu dönemde ayrıca, bir bütün olarak politik ekonomi için Bretton Woods sistemi içinde inşa edilen politik temellerin yıkıldığı da görülmektedir. Amerika Birleşik Devletleri'nin liderliğinin diğer ülkeler tarafından uzun dönem kabul edilmesi de artık mümkün değildi. Bu gelişmeler gücün ülkeler arasında dağılmasına neden oldu (KEGLEY AND WITTKOPF, 1993:225).

2. Hegemonyadan Çok Taraflı Yönetime

Dünya politik ekonomisi Bretton Woods'un sona ermesinden sonra ciddi meydan okumalarla yüz yüze geldi. Eskiden hegemonyanın hüküm sürdüğü yerlerde bu dönemden sonra çeşitli ekonomik olumsuzluklarla baş etmek için bir dizi yarı resmi reformlar geliştirilmeye başlandı.

Uluslararası para sisteminin reformuna ilişkin resmi görüşmeler 1972'de başladı. Bu yeni düzenlemelerden önce, politikacıların OPEC ülkeleri tarafından yönlendirilen iki petrol şokuyla karşı karşıya geldiğini belirtmek de gerekir.

İlk olarak 1973'de Ortadoğu'daki Yom Kippur savaşından kısa bir süre sonra petrol fiyatları dört kat arttı. İkincisi ise, İran Devrimi'nin ardından 1979-1980'de meydana gelen petrol şokudur (ISAAC,1991:54-55). Bu gelişmede petrol fiyatlarında ani bir sıçrama meydana getirdi. Dünya'nın en önemli enerji kaynağı olan petrole ilişkin oransal tabloya bakıldığında bu gelişmelerin dünya ekonomilerini nasıl etkilediği ve etkilerinin büyüklüğü daha iyi anlaşılacaktır.

Amerika Birleşik Devletleri dünyanın en büyük enerji tüketicisi olduğundan dolayı, petrol şoklarından daha çok etkilenmiştir. Amerika Birleşik Devletleri'nin iletici endüstriyel ekonomisinin çalışması için gerekli olan yabancı enerji kaynaklarına olan bağımlılığı bu gelişmelere paralel olarak arttı. Bu da doğrudan ithalat maliyetlerinin hızla artmasına neden oldu

Tablo 1: Dünya Enerji Tüketiminin 1979-1984 Arasındaki Kompozisyonu

	Petrol	Doğal Gaz	Kömür	Hidro	Nükleer	Toplam
1979	45.0	18.4	28.5	5.9	2.2	100
1981	42.4	19.3	29.2	6.2	2.9	100
1983	40.3	19.2	30.3	6.8	3.4	100
1984	39.3	19.7	30.3	6.8	3.9	100

Kaynak: GILL and LAW, 1988:257.

Enerji kaynaklarının satın alınması için yapılan işlemler dolaylı olarak yurt dışına akmasına neden oldu. 1977'de yaklaşık olarak 40 milyar dolar olan akış 1980'de 74 milyar dolara çıktı. Bu durum diğer ülkelerin tepkisini çekti. Amerika Birleşik Devletleri ve diğer yerlerde artan petrol talebi ve yüksek fiyatlar dünya ekonomilerini alternatif enerji kaynaklarına yöneltti. Bunun yanında piyasalarda görülen durgunluk ve uluslararası ticaretteki korumacılığın bir sonucu olarak 1980'lerin başında uluslararası ticaret azaldı (ISAAC, 1991:58).

OPEC'in önemli üyelerinin piyasa paylarını yeniden ele geçirmek amacıyla almış oldukları kararları takiben dünya geneline büyük miktarlarda petrol vermeleri nedeniyle petrol fiyatları 1986'da düşmeye başladı. Petrol fiyatlarındaki düşme Amerika Birleşik Devletleri ve diğer ülkelerdeki ekonomik büyümeyi teşvik etmede ve enflasyonu kontrol etmede yardımcı oldu. Egzamanlı olarak, doların değerinde de hızlı bir artış yaşandı. Böylece dünya politik ekonomisi OPEC'in iki petrol şokunu bertaraf edebildi. Ancak, buna karşın şokların uzun dönemli etkileri yıllarca devam etti.

Herbir petrol şokunu küresel ekonomide durgunluk izledi. Doların değişen gücü ile petrol fiyatı arasındaki yakın ilişki, durgunlukla mücadelede öncü endüstriyel güçlerin tercihini de etkiledi. Petrol şoklarının ilkine cevap olarak, Amerika Birleşik Devletleri ekonomik iyileştirmeyi teşvik etmek ve politik olarak istenmeyen işsizlik düzeylerinden kaçınmak için ayarlamalarda bulundu. İkinci şoka cevaben ise, enflasyonu önlemek amacıyla sıkı para politikası uyguladı. Çünkü, Amerika Birleşik Devletleri 1930 Büyük Buhran'ından beri en uzun ve şiddetli dönemini yaşamaktaydı.

Sonuç olarak büyük mali açıklar ve yüksek faiz oranları meydana geldi (GILL and LA W, 1988:176). Her iki krizden tüm dünya etkilenmesine karşın, kuşkusuz en çok etkilenen ülke Amerika Birleşik Devletleri oldu.

Karşık ve karşıklı bağımlılık döneminde üçüncü dünya ülkeleri de dahil olmak üzere, bu gelişmelerden hiçbir ülke kurtulamadı. İki petrol şokuna cevaben, gelişmekte olan ülkelerin çoğu yerel ekonomik faaliyetlerini karşılamak için yurtdışından büyük miktarlarda borçlandı. Bu borçlanmalar ayrıca, petrol ihraç eden ülkelerin petro-dolarlarını özel bankalar ve çeşitli çok taraflı kuruluşlara yatırmaları, bu dolarların yeniden devreye girmesine yardımcı oldu. Bu dönemde çoğu ülke ağır borç yükü altına girdi.

İkinci petrol şokunu takiben faiz oranlarının artması ülkelerin borç servisleri • ödeyememeleri riskini de beraberinde getirdi. Bu risk ortamı uluslararası para rejiminin 1980'lerin başından ortasına kadar işlememesine neden oldu. 1980'lerin sonlarında kriz atmosferi ortadan kalktı. Ancak borç sorunu devam etti (KEGLEY and WITTKÖPF, 1993:227).

Diğer ülkelerle kıyaslandığında yüksek faiz oranları sadece üçüncü dünya ülkelerinin borç yüklerini değil, aynı zamanda bu ülkelerin kur politikalarını devam ettirebilmeleri için dolar talebini de artırdı. Bu durum Amerikan dolarının talihini de değiştirdi.

Amerika Birleşik Devletleri ekonomisinin canlanması, ekonomik büyüme, enflasyondaki düşme eğilimi ve finansal yatırımlar için güvenli bir ülke olarak algılanmaya başlaması dolara olan güvenin yenilenmesine yardımcı oldu. Bu durum çerçevesinde, yabancı yatırımcılar Amerika Birleşik Devletleri'ndeki karlı yatırım fırsatlarının avantajlarını yakalayabilmek için gerekli olan dolarları edinebilmek için harekete geçti. Bu da dolayısıyla ülkelerin tuttukları dolar miktarının artmasına neden oldu. Tablo 2'de görüleceği üzere 1973 ve 1988 arasında tutulan dolar ulusal varlıklar içinde en büyük orana sahiptir.

Tablo 2: 1978-1988 arasında seçilmiş yılların sonu itibarıyla, tüm ülkelerin resmi kayıtlarına göre ellerinde tuttukları toplam dövizlerin ulusal paralar içindeki payı

	1973	1976	1980	1982	1984	1986	1988
US Dolar	6.1	79.7	68.6	70.5	69.4	66.0	53.3
Pound	5.6	2.0	2.9	2.4	3.0	2.8	3.1
Alman Marka	7.1	7.0	14.9	12.3	12.3	14.9	16.2
Fran, Frank	1.4	1.4	3.2	2.8	2.1	1.9	1.5
Hol. Guldeni	0.5	0.5	1.3	1.1	0.8	1.1	1.1
Japon Yeni	0.1	0.8	4.3	4.7	5.6	7.6	7.2
Diğerleri	8.1	7.8	3.1	5.0	5.8	4.4	6.0

Kaynak: BERRIDGE, 1992:34.

Amerika Birleşik Devletleri'nin dünya hakimiyetini devam ettirebilmesinde, dolan bu dönemdeki rolü daha da önemlidir. Çünkü bir yandan ithal edilen petrolün maliyeti azalırken, diğer yandan yabancı ahcılar için Amerika Birleşik Devletleri'nin ihracatının maliyeti artmaktaydı. Böylece Amerika Birleşik Devletleri ürünlerinin denizaşın piyasalardaki rekabeti azaldı. Bunun anlamı, Amerika Birleşik Devletleri sanayisinde ihracata yönelik üretimde bulunan on binlerce işin kaybolmasıydı. Aynı zamanda dışardan yapılan ithalatın nisbi ucuzluğu tüketicilerin bu mallara olan talebini artırdı. Bu gelişmeler beraberinde dış ticaret açığını meydana getirdi. Bu gelişim Tablo 3'de gösterilmiştir.

Dış ticaret açığındaki artışlara paralel olarak, Amerika Birleşik Devletleri hükümetinin bütçe açıkları da aynı dönemde rekor düzeye ulaştı (Yıllık 200 milyar dolar). Eşanlı olarak, Amerika Birleşik Devletleri yarı asırdan fazla bir dönemde ilk kez, dünyanın en büyük kreditörü konumundan en borçlu olan ülke durumuna geldi (MARRIS, 1987:88).

1980'ler boyunca, Amerika Birleşik Devletleri'nin yalpakayan bütçe açığının yanında hükümetin yüksek düzeylerde borçlanması, önce dolan değerinde bir yükselmeye neden oldu, ardından ise faz onan yükseldi. Sonuç olarak kronik bütçe ticaret açıkları, dolan değerinde düşmelere neden oldu. Bu durum Grafik 1 'de gösterilmektedir. Küresel ekonomik belirsizliğin yenilenmesi ileri sanayi toplumlarında kamu vericileri rahatsız etti. Çünkü küreselleşme, toplumların yazgılarının artan bir şekilde birbirine bağladı.

Tablo 3: Seçilmiş Ülke ve Bölgelerin Cari İşlemler Dengesi (1978-1986)

	1978	1979	1980	1981	1982	1983	1984	1985	1986
Sanayileşmiş Ülke.	15.1	23.2	-60.5	-19.0	-22.4	-19.8	-58.3	-50.7	-19.0
Kanada	-4.3	-4.2	-0.1	-5.1	2.3	2.5	2.7	-0.9	-6.7
ABD	-15.4	-1.0	1.9	6.9	-8.7	-46.3	-107.0	-116.4	-141.4
Japonya	16.5	-8.8	-10.7	4.8	6.9	20.8	35.0	49.3	85.8
Batı Almanya	9.0	-6.0	15.7	-5.2	4.1	4.2	8.4	15.3	35.4
Fransa	7.0	5.2	-4.2	-4.6	-12.1	-4.7	-0.8	-0.2	3.4
İtalya	6.2	5.5	-10.0	-9.1	-6.2	1.6	-2.4	-3.6	4.1
İngiltere	1.9	-1.5	6.8	12.5	6.9	4.8	2.1	4.5	-0.2
Diğer San Ülke.	-5.8	-12.5	-27.6	-19.2	-15.5	-2.7	3.7	1.3	0.5
Gelişmekte Ol. Ül	-35.0	6.4	30.4	-48.5	-87.1	-64.0	-33.0	-23.9	-46.4

Bölgesel Ol.:

Afrika	-12.8	-3.4	-1.9	-22.4	-21.5	-12.2	-7.3	-0.2	-8.7
Asya	-5.2	-9.7	-14.4	-19.0	-17.4	-14.9	-4.2	-14.0	4.9
Avrupa	-9.7	-13.6	-15.6	-14.3	-8.7	-5.9	-3.2	-3.3	-1.7
Ortadoğu	11.3	54.2	92.5	50.0	3.0	-20.1	-15.8	-2.2	-23.3

Kaynak: GILL and LAW, 1988:166.

3. Uluslararası Para Olarak Doların Rolü

Uluslararası para rejimindeki değişim süreci içerisinde anlatılanlar baz alınımında, Amerika'nın dünya hegemonyasını kumasında ve devamlılığının sağlan-
-tusunda doların oynadığı rolü tesbit etmek oldukça kolaydır. Aşağıda sayılan un-
- ar. doların bir zaman süreci içerisinde politik, ekonomik ve askeri kutuplaşma-
- nın paralel olarak, Amerika'nın dünya hegemonyasını kurarken doların nasıl kullandı-
- r.; göstermektedir. Bir sonraki bölümde belirtilecek olan iddialar da dikkate alın-
- :x olursa, Amerika'nın hakimiyeti dolarla mevcut olmuştur ve yeni dünya düzeni
- :risindeki liderliği de ancak dolarla olabilecektir. O halde doların bu kadar söz
- : sahibi yapan unsurlar nelerdir? Bunlar başlıklar halinde;

- Doların döviz piyasasında geniş oranda ödeme aracı olarak kullanılması;
- Doların, rezerv sistemi içinde stok değerinin olması;
- Doların, paritelerin oluşumunda hesap birimi olarak kullanılması;
- Doların uluslararası ticarete muhasebe birimi olarak kullanılması;
- Doların uluslararası finans piyasalarında stok değer olarak kullanılmasıdır.

Bu sıralama içerisinde yer alan herbir unsur, gelişim aşamaları içerisinde in-
- e endiğinden, burada tekrar açıklanmayacaktır. Ancak, bir özet olsun için, Tablo 4
- :z;rlanmıştır. Bu tabloda genel olarak doların uluslararası para olarak fonksiyonları
- :e bu fonksiyonların kamu ve özel sektörde ne ifade ettiği gösterilmektedir.

Tablo 4:Uluslararası Para Olarak Doların Kullanımı

Fonksiyonu	Özel Sektör	Kamu Sektörü
Muhasebe Birimi	Faturalı ticaret mekanizmasında kullanılan paradır.	Paritelerin tanımlanmasında kullanılan paradır.
Ödeme Aracı	Döviz piyasasında araç paradır.	Döviz piyasasında araç paradır.
Stok Değer	Mevduat, kredi ve bonolan belirtmede kullanılan paradır.	Rezerv olarak tutulan paradır.

II. 1990 SONRASINDA DOLARIN HEGEMONİK GÜCÜ VE ECU

1. 1990-1995 Arası Dönemde Doların Hegemonik Gücü

Bu dönemde dünya özel finans kaynaklarının yarısının dolarla tutulduğu
- :L-min edilmektedir (WALTER, 1997:68). Bu öngörünün dayanağı, dönem iti-
- rariyle, uluslararası rezervlerin %61'inin, uluslararası banka borçlanmalarının
- %5'inin ve dünya ticaretinin %67'sinin dolarla tutulmasıdır. Ancak, bu dö-
- emde Amerika'nın dünya ekonomisindeki menfaatlerinin nisbi olarak azaldığı
- da ileri sürülmektedir. Bir kısım ekonomistler, bu dönemin, Amerika Birleşik
- Devletleri'nin dünya çıktı düzeyinin %50'sini ürettiği II. Dünya Savaşı sonrası
- dönemine benzediğini ve 1995'te Amerika'nın dünya ticaretinin %14'ünü ve
- :inya çıktı düzeyinin%20'ini elinde bulundurduğunu belirtmektedir.

1.1. Zayıflayan Askeri ve Politik Ekonomik Güce Karşı Doların Gücü ;

1990 sonrasında Amerika gerek politik ekonomi gerekse askeri açıdan uluslararası üstünlüğünü kaybetmeye başladı. Buna karşın, doların aynı dönemde talebinde artış söz konusuydu ve bu durum bir paradoks yaratmaktaydı. Çünkü, normal şartlarda, dünya ekonomisinde Amerika'nın nisbi durumundaki değişime paralel olarak doların rolünde de değişimler beklenir. Ancak, dünya ekonomisine bakıldığında, aynı durumun Amerika Birleşik Devletleri için geçerli olmadığı görülmektedir (WALTER, 1997:68).

Bu gelişmeler doların gücünün göstergesi olan ve daha önce belirtilen konularla da çelişmektedir. Bu çelişkileri şu sorularla ifade etmek mümkündür: Eğer Asya ülkeleri birbiriyle ticaret yapıyorsa, niçin ihracatlarını dolarla fatura etmektedir? Eğer Asya perspektifinde önemli döviz kuru won'a yen veya yuan'a yen oranıysa, niçin uluslararası rezerv olarak dolar tutmaya çalışmaktadırlar? Bu dönemde Amerikan politik ekonomi ve askeri alanda güç kaybetmesine paralel olarak mark ve yen karşısında doların değeri düştüğü halde niçin tüm uluslararası rezervler dolarla tutulmaktadır?

Diğer taraftan arz edilen dolar miktardan artan oranda artmaya bu dönemde yine devam etti. Bunların yanında, Amerikan emekli aylığı ve ortak fonlar yurtiçi piyasalardan daha hızlı karşılıklar sunan finansal piyasaların ortaya çıkmasına yol açtı (MARRIS, 1987:94-100).

1.2. Amerika Birleşik Devletleri'nin Peso Krizi ve Sonrasında Yapılan Düzenlemeler

Peso krizinin bir sonucu olarak ortaya çıkan finansal piyasalar 1994 ve 1995'teki ekonomik konjonktürün tersine dönüş oranı yüksek olan piyasalardı. Bu piyasalar Amerika ve Avrupalıların beklentileri nedeniyle yatırım çekti. Ekonomist dergisinin bir araştırmasına göre, meydana gelen bu piyasalar 2010 yılında küresel stok piyasasının %40'ını eline geçirecektir. (Ayrıntılı bilgi için bkz. Ekonomist, April 15, 1995). (Bu oran 1997 yılı için %15'di). Bu durum, uzun dönemli fonların Amerikan finansal varlıklarına akmasına ve daha çok Amerikan fonunun deniz aşırı yatırım fırsatının artması anlamına gelmektedir. Böyle bir gelişme, yabancı döviz piyasası koşullarında dolar talebinde nisbi bir azalmaya yol açarken, dolar arzında artışa neden olacaktır (WALTER, 1997:68-69).

1994 yılında Amerika Birleşik Devletleri uluslararası rezervlerin 20 milyar dolarlık kısmını elinde bulundurmaktaydı. Bu, doların gücünü göstermekle birlikte, 1995'te patlak veren peso krizi doların zayıflamasına neden oldu. 1990-1995 arası dönemde doların değer kaybetmesine neden olan diğer bir gelişme, ekonomik dalgalanmalara bağlı olarak varolan ümitsizliklerin şiddetlenmesidir.

Amerika Birleşik Devletleri ekonomisi 1994'te ithalat artışına bağlı olarak ani olarak büyüdü. Buna karşın Almanya'da nisbi bir durgunluk yaşanırken, Japonya'da ise tam anlamıyla bir durgunluk söz konusuydu. 1995'in başlarından itibaren, Amerika Birleşik Devletleri'nin ekonomik büyüme oranı yavaşladı. Bu dönemde Alman ekonomisinde bir kıpırdanma yaşandı. Ancak, Japonya cephesinde durum daha da kötüleşti.

Bu gelişmeler paralel olarak bazı çevreler Amerikan ekonomisinin, dolayısıyla doların güçlenmesi için bir takım ekonomik noktalara dikkat çekti. Onlara göre,

İmalat sanayiinde yeniden yapılanmaya gidilmeli ve artan etkinlik sağlanmalı,

Hizmetler sektöründe artan verimliliği sağlamak için gayret harcanmalı,
Kamu sektörünün etkinliğini sağlamalı ve genel ekonomi içindeki payı vücutlütülmeliydi.

Eğer bu noktalar, tasarrufları teşvik etmek için dizayn edilen vergi reformları ile denk bütçe düşünceleri ile birleştirilirse, Amerika Birleşik Devletleri ekonomisi daha yüksek tasarruf oranlarıyla mikro etkinliği ve makro istikrarı sağlayabilecekti (WALTER, 1997:67-69).

Çoğu araştırmacı ve siyasetçi mikro etkinlik artışının uzun vadede Amerika Birleşik Devletleri için bir problem olmadığını ifade etmektedir. İyimser görüş taraftarlarına göre, eğer tasarruf oranı ve denk bütçenin sağlanması doları güçlenecektir (The Economist, 1999: 13). Bununla birlikte, eğer Amerika Birleşik Devletleri tasarruflarını artırmaz ve ürettiğinden daha çoğunu tüketim yaparsa, buna karşın Alman ve Japonya ürettiğinden daha çoğunu tüketmezse, uzun dönemde dolar dünyanın diğer paraları karşısında değer kaybedecektir (PROWSE, 1995:15).

2. Amerikan Doları'nın Karşısında Euro'nun Şansı

40 yıllık bir süreç içerisinde Avrupa Birliği adım adım daha sıkı bir birliğe doğru ilerlerken, başta Amerika Birleşik Devletleri olmak üzere dünyanın diğer ülkeleri, bu gelişmeleri heyecanla takip etmiştir. Çünkü, Avrupa'nın ekonomik ve siyasi birliği sadece Avrupa için değil, dünyanın geri kalan diğer ülkeleri için de önemlidir.

Avrupa Birliği'ne üye 11 ülke 1998 Mayıs ayı başında parasal birlik yolunda büyük adımlarını attıklarında, diğer ülkeler tarafından bu gelişme biraz kuşku ile karşılanmış. Çünkü, Amerika Birleşik Devletleri'nin nasıl davranacağı belli değildi. Bu konudaki kritik nokta, Euro'nun Atlantik ötesi ekonomik ve siyasi ilişkilerini nasıl etkileyeceğidir. Dünyanın hiçbir ülkesinin Avrupa Birliği'ne olan ilgisi Amerika Birleşik Devletleri kadar stratejik olamaz (Dünya Ekonomileri Bülteni, 1998:38). Avrupa bütünleşmesinin hiçbir safhası parasal birlik kadar, Amerika Birleşik Devletleri-Avrupa ilişkilerini etkileme gücüne sahip değildir.

2.1 Amerika'da Euro Hakkında Üretilen Senaryolara Genel Bakış

Amerika Birleşik Devletleri'nin resmi tavrı, 1991 yılında Maastricht anlaşmasının imzalanmasından bu yana, bu süreci desteklemek yönünde olmuştur. Hatta Amerikan Başkanı Bili Clinton "Birleşik bir Avrupa Amerika Birleşik Devletleri'nin 21. yüzyılda daha iyi bir ortağı olacaktır" demiştir. Bu diplomatik nezaket arkasında bir takım şüpheleri de taşımaktadır. Çünkü, Parasal Birliğin en ateşli savunucuları bile atılan bu son adımın Avrupa bütünleşmesi yolunda atılmış adımların en risklisi olduğuna inanmaktadır.

Avrupahlara göre, Amerika Birleşik Devletleri'nin Avrupa Birliği bütünleşmesi yolunda daha önce atılan adımlara verilen destekten biraz farklı bir tavır takılabileceğini ileri sürmekte ve bunu iki derin kaygıya bağlamaktadırlar.

Birincisi, Euro'nun ortaya çıkması 1930'lu yıllardan beri küresel ekonomide varolan dolar hegemonyasına karşı ilk ciddi tehdittir. Çünkü, Euro dünya para piyasalarında önemli bir rol alarak, doların rolünü azaltabilecektir (SPRINGER, 1995:273). Deutche Bank'ın baş ekonomistlerinden Norbert Walter, Euro'nun dolar karşısındaki durumunun Airbus'un Boeing karşısındaki durumu ile aynı olacağını ifade etmiştir. Eğer Euro dolara meyden okuyacaksa, bu durum hiç şüphesiz ABD'nin destekleyeceği bir durum olmayacaktır. Amerika Birleşik Devletleri, doların rezerv olması nedeniyle büyük miktarda senyöras geliri elde etmektedir. Bu durum Amerika Birleşik Devletleri'nin büyük dış açılarını finanse etmesini kolaylaştırmaktadır (Yaklaşık 1997 yılı için cari işlemler açığı 160 milyar dolardır.) Amerika'nın böyle bir haktan vazgeçmesi ise mümkün değildir.

İkinci olarak, EMU taraftarları Euro'nun Avrupa ekonomisine kazandıracığı etkinlik kazançlarından ABD'nin tedirgin olduğunu ifade etmektedirler. (Dünya Ekonomileri Bülteni, 1998:38). Bu etkinlik kazançları, Amerika'ya karşı küresel açıdan Avrupa'yı rekabet gücü yüksek bir bölge yapacaktır. Bu ise, Amerikan dış ticaretinin payını azaltacaktır.

Amerikan karar vericilerin büyük bir kısmı, Amerika Birleşik Devletleri hakimiyetindeki küresel finans sisteminde EMU'nun sonuçlarının bir dereceye kadar kaygı uyandırdığını kabul etmektedir. Bunların yanında bir kısım çevreler ise, doların rezerv olarak küresel gücünü kazanmasının Amerika Birleşik Devletleri'ne uzun yıllar aktırdığına dikkat çekerek, bir para biriminin küresel rezerv para niteliği kazanmasının sadece yasal olarak hayatiyet kazanması ile mümkün olmadığını belirtmektedir. Bu görüş taraftarlarından olan, Amerika Birleşik Devletleri Hazine Sekreter Yardımcısı Summers, Euro'nun rezerv para olarak kredibilite kazanması ve dolara rakip olabilmesinin uzun yıllar alacağını iddia etmektedir.

Avrupa'nın uzun vadede kazanacağı ekonomik kazançların Amerika Birleşik Devletleri'ne karşı bir tehlike olmasına karşın, Amerikan şirketleri açısından canlı ve birleşmiş bir Avrupa pazardan, tehlikeden ziyade fırsat vadedeceği de ileri sürülen görüşler arasında yer almaktadır.

Tüm bu görüş taraftarlarının belki de birleştiği tek nokta, Amerika'yı asıl endişelendirmesi gereken konunun EMU'nun başarısının değil, beklenenden başarısız olması durumunda küresel ekonomide meydana gelebilecek olumsuzluklardır. Kısaca, Amerikalı yönetici ve ekonomistleri tedirgin eden nokta, EMU çerçevesinde Avrupa'nın ikinci bir Japonya olma riskidir. Yani EMU'nun Avrupa'ya büyüme yolunu açarken, mevcut yapısal sorunlar meydana getirebileceğidir. Bu tür yapısal sorunlar Japonya'da öyle bir noktaya gelmişti ki, Asya ve tüm dünya için ciddi tehlikeler ortaya çıkmıştı.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Birinci Dünya Savaşı boyunca, savaşan ülkelere borç veren Amerika Birleşik Devletleri, savaş sonrası dönemde yeniden yapılanmaya karar veren ülkelerin yeniden imanında önemli yardımlarda bulunarak, altın standardı rejiminin geçerli olduğu dönemde doları altın olarak kabul ettirmeyi başardı. Bu dönem boyunca altın rezervlerini dolar satarak artırdı. İkinci Dünya Savaşı sonrasında ise, IMF ve IBRD'nin Avrupa ve savaşa katılan diğer ülkelerin imarı için yeterli finansal araca

sahip olmaması nedeniyle, Amerika kendi hegemonyasını sağlamlaştırmak için dolar basarak bu ülkeleri, bütçe açıkları pahasına, yardım ederek, gerekli mal ve hizmetlerin kendisinden alınmasını sağladı. Bu süreç içerisinde Amerika hem parasını vermesi hem de bu paraların tekrar kendi malları için talep oluşturması nedeniyle iki açıdan ülkeleri kendine bağladı. Ancak, 1973 ve 1979 yılında yasana petrol şokları Amerikan dolarının gücünü ve dolayısıyla para rejimini sarstı. Bunun yanında 1980'lerde Amerika'nın en çok ticaret ilişkisi içinde bulunduğu Latin Amerika ülkelerinin krize girmesi de doların gücünün zayıflamasına neden oldu. 1995 yılındaki Meksika krizinin Amerikanın yardımıyla atlatılması ise, yeniden doların güç kazanmasını sağladı. Dolara güven bu dönemde tekrar artmaya başladı.

1995 yılına gelindiğinde ise, EMU'nun dolara bir alternatif rezerv para olarak ortaya çıkması bazı kuşku ve kaygı da beraberinde getirdi. Bu kaygılar bir yandan doların hegemonyasını Euro'nun rezerv para olması durumunda doların güç kaybetmesi oluştururken, diğer yandan bu sistemin başarısız olması durumunda dünyanın içine girebileceği bunalımın sonucunda doların yine güç kaybetme ihtimalidir.

Her ne kadar Amerika Birleşik Devletleri'nde bu tür görüşler genel de paylaşılmassa da EMU'nun Amerika Birleşik Devletleri ve Avrupa Birliği ilişkilerine bir sınır getirmeye aday olduğu da bir gerçektir.

KAYNAKLAR

- BERRIDGE G. R. (1992), *International Politics: State, Power & Conflict Since 1945*, Second Edition, Harvester Wheatsheaf, BPCC Wheatsons Ltd., Exeter, Great Britain.
- CHACHOLIADES Miltiades (1990), *International Economics*, McGraw-Hill International Editions, Literatür Yayıncılık-Değitim-Pazarlama Sanayi ve TicaretŞirketi, Türkiye.
- DESPRES Emile vd. (1969), "The Dollar and World Liquidity", (eds. Lawrence H. OFFICER and Thomas D. MVILLETT), *The International Money Systems: Problem and Proposals*, Prentice-Hall, Englewood Cliffs, N.J.
- FOREMAN-PECK James (1983), *A History of The World Economy: International Economic Relations Since 1850*, Harvester Wheatsheaf, Anthony Rowe, Great Britain.
- GILL Stephen and LAW David (1988), *The Political Economy: Perspectives, Problems and Policies*, Harvester Wheatsheaf, Redwood Books, Great Britain.
- GODDARD Roe C. and BLAKE David H. (1995), *The International Monetary Fund*, (eds. Roe C. GODDARD, John T. PASSE-SMITH and John G. CONKLIN), *International Political Economy: State-Market Relations in The Global Order*, Lynne Rienner Publishers, USA.
- SSAAK Robert A. (1991), *International Political Economy: Managing World Economic Change*, Prentice-Hall International Editions, Prentice-Hall Inc., N.J.
- KEGLEY Charles W. And WITTKOPF Eugene R. (1993), *World Politics: Trend and Transformation*, Fourth Edition, The Macmillan Press Ltd, New York.

- KOHN Meir (1993), *Money, Banking and Financial Markets*, Second Edition, Harcourt Brace Jovanovich International Edition, The Dryden Press, USA.
- MARRIS Stephan (1987), *Deficits and The Dollar. The World Economy at Risk*, Policy Analyses in International Economics 14, Institute for International Economics, Washington D.C.
- MARSOLIN Robert M. (1983), "Avrupa'nın Ekonomik Kalkınması 1974 Duraklaması ve Gelecekteki Gelişmesi", (Yayına Hazırlayanlar: Dündar SAĞLAM ve M. Kemal ÇALIŞKAN), Dünya Ekonomisinde Bunalım, Basım-Yayın VE Dağıtım AŞ., İstanbul.
- PROWSE Michael (1995), "We're All for Balanced Budgets Now", Financial Times, June 19.
- RUEF Jacques (1969), "Increase The Price of Gold", (eds. Lawrence H. OFFICER and Thomas D. NUTTLETT), The International Money Systems: Problems and Proposals, Prentice-Hall, Englewood Cliffs, N.J.
- SCAMMELL W. M. (1967), *International Monetary Policy*, Second Editions, Macmillan St. Martin's Press, New York.
- SPERO Joan EDELMAN (1990), *The Politics of International Economic Relations*, 4th Edition, St. Martin's Press, New York.
- SPRINGER Beverly (1995), "The March Toward Monetary Integration: Europe and The Maastricht", (eds. Roe C. GODDARD, John T. PASSE-SMITH and John G. CONKLIN), International Political Economy: State-Market Relations in The Global Order, Lynne Rienner Publishers, USA.
- SÖNMEZ Sinan (1998), *Dünya Ekonomisinde Dönüşüm: Sömürgecilikten Küreselleşmeye*, İmge Kitabevi, Ankara.
- WALTER Ted (1997), *The World Economy*, John Wiley and Sons, Inc., USA.
- WALTERS Robert S. and BLAKE David H. (1992), *The Politics of Global Economic Relations*, 4th Edition, Englewood Cliffs, Prentice-Hall, N.J.
- (1998), "ABD'de EMU Hakkında Düşüncüler", Dünya Ekonomileri Bülteni, T.C. Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı Ekonomik Araştırmalar ve Değerlendirmeler Genel Müdürlüğü, Temmuz, Sayı 14.
- _____ (1995), "The Yen, The Dollar and AH That", *The Economist*, April 15
- _____ (1999), "The Real Menace", *The Economist*, May 22.